

Stichting Vrienden verwerft groot jachtstilleven Heesters

In de geschiedenis van de schilderkunst is het jachtstilleven een klassiek thema. Van oudsher waagden vele meesters zich aan een tafereel met geschoten wild, onder wie Jan Weenix, Willem van Aelst, Floris Verster en Raoul Hynckes. Over hen hieronder meer.

Ook Jan Heesters heeft er diverse geschilderd. Onlangs kwam het grote doek 'Jachtstilleven met winterse doorkijk' van hem boven water. Onze Stichting Vrienden reageerde alert en wist het doek aan zijn collectie toe te voegen.

Jan Heesters: 'Jachtstilleven met winterse doorkijk'

Heesters was er erg trots op, zo blijkt uit nader onderzoek, want hij en zus Marie hadden het rond 1940 in de Goei Kamer aan de muur hangen. Hoogstwaarschijnlijk dateert het schilderij van kerst 1939, toen Heesters in Nuland een kalkoen ophaalde bij zijn oude kennis Wouter Lutkie.

Ook op een grote aquarel van een Romeinse villa, door Jan gemaakt tijdens zijn bezoek in 1970 aan Rome, wist de stichting tijdens een veiling beslag te leggen!

Het schilderij: drie in één!

Het jachtstilleven van Jan Heesters is een groot schilderij, 100 bij 90 cm. Het bestaat uit drie delen, elk met een eigen thema, zonder dat het als geheel een gekunstelde indruk maakt. Aan een spijker hangt een kalkoenhen met uitgeslagen vleugel, door het raam zien we een sneeuwlandschap met een boerderij in de verte en een paar vogels op het dak van het tuinhuisje en onder op het doek staat een tinnen schaal met vruchten op tafel met verder een takje hulst en een adreskaartje met lakzegel, waarvan we de tekst pas na restauratie van het schilderij konden ontcijferen: 'voor Heesters Schijndel'. Het serene werk vormt ondanks de drie totaal verschillende thema's een eenheid, mede doordat de delen duidelijk van elkaar gescheiden zijn en een logische samenhang vormen en er geen overbodige elementen op voorkomen. Het verenpak van de kalkoen vertoont na restauratie door tovenaars Jos een briljante schakering van kleuren, van rood tot violet, van wit tot zwart! Een nieuwe lijst van lijstenmaker Frans van den Heuvel voltooit de wedergeboorte van het jachtstilleven!

De kalkoen is duidelijk bestemd voor de kerstmaaltijd, - zie het hulsttakje op tafel. Het is bekend dat Jan Heesters vlak voor kerst 1939 bij Wouter Lutkie een kalkoen heeft opgehaald. Lutkie zal het dier vetgemest hebben in zijn pluimveeren, zoals destijds gebruikelijk was. In die zin is het werk, letterlijk genomen, geen echt jachtstilleven. Heesters vertelde later dat hij twee keer van de kalkoen had genoten: als schilderobject en als kerstdelicatesse. Hoe goed het kerstdiner gesmaakt heeft, weten we niet maar wel dat het schilderij nu weer 'thuis' is en dat iedereen er te zijner tijd van kan genieten in het museum! Het heeft de potentie een echte blikvanger te worden!

Jan en Marie

Nadat we het stilleven namens de stichting hadden verworven, ontdekten we een foto met daarop het schilderij aan de wand! Als u in het bezit bent van het boek over leven en werk van Heesters dat Carel Swinkels in 1977 schreef, kunt u deze foto vinden op pagina 25. We zien daarop Jan, gezeten op de leuning van een fauteuil naast zus Marie, die op de tweede trede van de prachtige oude, maar helaas verdwenen trap is gaan zitten. De foto dateert van 1943 of daarvoor, want in juni van dat jaar kwam Marie plotseling bij een onschuldig lijkende operatie ongelukkigerwijs te overlijden. Links op de voorgrond van de foto hangt het bewuste schilderij met kalkoen en doorkijkje! Daarboven zien we een portret van een schilderende Theo Swagemakers, eind 1939 door Heesters gemaakt in zijn eigen atelier. We weten dat Swagemakers toen enkele dagen bij Heesters te gast was en dat ze samen op locatie werkten. Dat houdt in dat de foto dateert tussen 1940 en 1943. Jan was toen 46 à 49 jaar. Het feit dat Jan en Marie poseerden met dit werk aan de muur betekent uiteraard dat ze er trots op waren!

Foto Jan en Marie

Jachtstillevens van oude meesters

Het jachtstilleven is al eeuwenlang een door schilders veel beoefend thema. Aan een spijker opgehangen vogels, hazen of ander wild komen we daarom veelvuldig tegen in de geschiedenis van de schilderkunst. Hieronder volgen enkele fraaie voorbeelden uit de zeven- en achttiende eeuw.

Rond 1650 schildert Jan Baptist Weenix (1621 – 1660/1661) een dode patrijs met één vleugel breed uitwaaiierend, net als bij de kalkoen van Heesters. De vogel is uiterst subtiel en zo realistisch geschilderd dat zijn veertjes bijna te tellen zijn. Het fraaie werk behoort tot de collectie van het Mauritshuis. De vroeg gestorven schilder kon wedijveren met Willem van Aelst, ook een uitbinker op dit gebied, van wie eveneens een stilleven met dode patrijzen (uit 1671) in het Mauritshuis wordt bewaard.

J.P. Weenix: 'Patrijs'

Tot de collectie van het Rijksmuseum behoort 'Stilleven met in het verschiep Rijkdorp bij Wasseenaar' uit 1714 van Jan Weenix (1642 – 1719), zoon van bovengenoemde schilder. Linksboven hangt een geschoten haas, op de vloer liggen onder andere een dode fazant en een witte eend met uitgeslagen vleugel. Het bijzondere van dit schitterende jachtstilleven is dat aan de rechterkant ruim baan wordt gegeven aan een parklandschap met villa en verderop duinen en de zee onder een oranje hemel. Het schilderij was dan ook een opdracht van de landgoedeigenaar.

Jan Weenix: 'Stilleven met in het verschiep Rijkdorp'

Wouter Lutkie

Toen Heesters de kalkoen ophaalde bij Wouter Lutkie, woonde deze in het huisje 'Soli Deo' in Nuland. Hij kende de priester, intellectueel en schrijver minstens vanaf de vroege jaren twintig toen Lutkie kapelaan in Gemonde was. Op de pastorie in Gemonde moest de postbode destijds dagelijks meer post voor Lutkie bezorgen dan bij alle Gemondenaren samen!

Op zijn Grand Tour in 1922 en 1923 ontmoette Heesters hem in Rome, waar de priester de intentie had contact te maken met de door hem geadoreerde Mussolini. Lutkie nodigde Heesters uit om samen te eten in het hotel waar Lutkie verbleef. "Ik deed dat maar al te graag en liet het me goed smaken", zo vertelde Jan later aan biograaf Swinkels. Overigens liet Mussolini zich toen nog niet kennen als de fascistische leider die hij later zou worden.

Het wereldje van kunstenaars en intellectuelen was bijna honderd jaar geleden in Brabant nog erg klein, ze kenden elkaar allemaal. Ik denk dan bijvoorbeeld aan mensen als Herman de Man, Wouter Lutkie, Antoon Coolen, Hendrik Wiegersma, Marinus Dillen, Martien Coppens en wat later Kees Bol en de Vlamingen Constant Permeke en Walter Vaes. Met elk van hen kwam Heesters wel eens in contact, al was de ene band intensiever dan de andere.

Voor uitgebreide informatie over Wouter Lutkie: zie mijn artikel over hem in Vriendenbrief 19, 2006, op onze website www.vriendenjanheesters.nl.

Jachtstillevens in de twintigste eeuw

Van jachtstillevens uit de modernistische schilderkunst geef ik twee voorbeelden. Het Singer Museum in Laren bezit 'Dode fazant' van Floris Verster (1861 – 1927) uit 1902. De opgehangen fazanthaan is door deze Leidse schilder impressionistisch en in gedempte tonen geschilderd. De veren in de uitgeslagen vleugel zijn met enkele vrije toetsen aangeduid. Door de rustige achtergrond in lichte tonen gaat alle aandacht uit naar de fazant. Prachtig schilderwerk, als u het mij vraagt.

Floris Verster: 'Dode fazant'

Als tweede voorbeeld, uit de tijd waarin Heesters de kalkoen schilderde, noem ik het contrastrijke schilderij 'De haas' uit 1946 van Raoul Hynckes (1893 – 1973). De geschoten haas is daarop half hangend, half liggend geschilderd. Wat meteen de aandacht trekt is de opvallend witte buik van de haas met al zijn fijne haartjes. Het wit komt extra fel uit tegen de zwarte achtergrond. Typisch werk van deze Belgische magisch-realistische schilder die bij de belegering van Luik tijdens WO I naar Nederland was gevlucht en zich later net als een andere grote magisch-realist, Dick Ket, zou gaan toeleggen op het stilleven. Bij Hynckes zijn dat vaak vanitas-schilderijen, de vergankelijkheid wordt er in voelbaar gemaakt.

Ook Jan Heesters schilderde meermalen jachtstillevens met buitgemaakte hazen, één daarvan is in het bezit van Museum Jan Heestershuis.

Raoul Hynckes: 'De haas'

Winterlandschap

Het winterlandschap op het schilderij is het uitzicht door een raam van de slaapkamer van Jan Heesters in de linkerzijgevel van de woning, gezien vanaf de Pompstraat. De boerderij in de verte moet ergens aan de Bunderstraat gelokaliseerd worden, in de buurt van de huidige sporthal. Schijndel was in 1939 nog maar een dun bebouwd met buiten de Hoofdstraat en directe omgeving slechts een aantal boerderijen. Niet ver achter het raam zitten twee vogels op de nok van het tuinhuisje dat afgebroken werd bij de aanleg van de Harrie Bolsiuslaan. We kennen een schilderij van Heesters in particulier bezit, geschilderd vanuit de tuin, met op de voorgrond dat kleine tuinhuis.

Uiteraard zal Heesters in zijn slaapkamer slechts de schets gemaakt hebben van het winterse landschap om het tafereel samen met kalkoen en vruchten daarna in zijn atelier uit te werken tot een groot olieverfschilderij. De vrij grote vogels met witte veren op de nok zijn niet een-twee-drie te determineren. Wat maakt het eigenlijk uit? Het was Heesters te doen om het wit van hun veren dat prachtig rijmt met het sneeuwlandschap achter hen!

Detail uit het jachtstilleven van Jan Heesters

Romeinse villa

Een tweede recente aankoop door onze stichting van een werk van Heesters betreft een grote aquarel (55 x 45 cm) van een Romeinse villa. Jan maakte die tijdens zijn bezoek aan Rome in 1970. De typisch zuidelijke roodtinten van de muren van de villa, die voorzien zijn van diverse beeldhouwde reliëfs, domineren het werk. Rechts op de aquarel is er door de spijlen van het fraaie toegangshek zicht op de villatuin in frisse groentinten, als contrast met het complementaire rood van de muren van de villa. In het midden een Dorisch-Korinthische zuil met daarop een staand leeuwje.

De aquarel is een mooie aanvulling op de vele tekeningen, soms ook ingekleurd, die Jan van zijn geliefde Rome maakte. Zijn stijl is onmiddellijk herkenbaar en het werk toont de knappe tekenaar die Heesters was.

Maar neemt u zelf eens een kijkje in het museum, wanneer het na de viruscrisis weer geopend wordt.

Jan Geerts

Jan Heesters: 'Romeinse villa'

De kisten van Jan Heesters

Bruidskist

Entree Heestershuis

Achter de voordeur, in de brede gang van het museum, staan nog de twee kisten die in het bezit waren van Jan Heesters, te weten een bruidskist en een panelenkist. Ze stonden daar al tijdens zijn leven. De gang kreeg met die donkerhouten kisten op de zwarte arduinen vloertegels en de levensboom boven de voordeur de deftige uitstraling die Jan Heesters aan zijn zelf verbouwde huis wilde geven.

Achter in de gang staat de hierboven getoonde eikenhouten kist met een gebold deksel en ajour- en gravé-beslag. De kist is gedateerd 1741 en voorzien van de eigenaarsinitialen D F. De kist is 70 cm hoog, 113 breed en 58 diep en van het type bruidskist.

Bruidskisten

Tijdens de middeleeuwen waren onder de adel de leefsferen van man en vrouw duidelijk afgebakend. Het publieke domein - alles wat met politiek, handel of rechtspraak te maken had - lag bij de man die voor het inkomen zorgde. Binnen de muren van haar huis had de vrouw haar domein. Aan het eind van de middeleeuwen kregen jonge dochters, als de familie het zich tenminste kon veroorloven, een bruidskist. Het meisje verzamelde hierin geschenken die uiteindelijk tot haar uitzet zouden behoren zoals servies, linnengoed en gebruiksvoorwerpen. Op de dag van het huwelijk bracht ze deze uitzet in.

De bruidskist, liefst gevuld met luxe zijde, prachtig linnen en luxeartikelen, ademde welstand en rijkdom uit en fungeerde als statussymbool. De leden van de koopmansstand die steeds rijker werden, namen deze gewoonte van de adel over en zo raakten bruidskisten met een uitzet ingeburgerd bij grotere lagen van de bevolking.

Uitzet

Tijdens de regering van Koningin Victoria werden trouwkisten zo populair in Engeland dat ze een geliefd onderwerp werden in de Britse modetijdschriften. Vooral de inhoud werd getoond om daarmee een inkijk te krijgen in iemands leven. In de twintigste eeuw werd dit als wel heel erg intiem beschouwd, eigenlijk tè intiem, en keerde de uitzet terug naar de privésfeer. Het gebruik van bruidskisten kwam via het Europese vasteland in Amerika terecht, daar bleef het nog tot halverwege de twintigste eeuw populair.

Knottekistjes

Knottekistje 17e eeuw

Het gebruik van knottekistjes in Friesland - vanaf de zestiende eeuw- is verwant met dat van de bruidskist. Hier waren die kistjes het symbool van een huwelijksaanzoek. Een jongeman gaf zijn geliefde een prachtig bewerkt kistje met daarin een mooie doek met een knoop ('knotte'), met daarin dan weer een of enkele geldstukken. Nam het meisje het kistje aan, dan gold dit als het accepteren van het huwelijksaanzoek en waren ze daarmee verloofd. De geldstukken mocht ze houden, het kistje zelf moest ze helaas meestal wel teruggeven. Deze kistjes waren klein, soms verzilverd of anderszins mooi bewerkt en soms meer waard dan de inhoud. De afbeeldingen op de kistjes waren meestal referenties aan de liefde en het huwelijksleven, soms ook Bijbelscènes die de vrouw herinnerden aan de plichten binnen het huwelijk. Onlangs werd zo'n knottekistje nog bij Kunst en Kitsch op ongeveer 15.000 Euro geschat.

Kisten als meubelstuk

Grote kisten werden al in de Oudheid gebruikt als meubelstuk. Er zijn oude Egyptische kisten bewaard gebleven: balkvormige kisten met een scharnierend bovenblad. In Europa, in de vroege middeleeuwen, gebruikte men aanvankelijk uitgeholde boomstammen en vanaf de dertiende eeuw werden planken aan elkaar gespijkerd tot een kist, verstevigd met beslag van smeedijzer.

Panelenkist

De andere kist in de gang van het Heestershuis is een eikenhouten panelenkist met smeedijzeren beslag, vervaardigd rond 1700. De hoogte is 67cm, breedte 120 en diepte 56. Zo'n kist wordt ook wel een dekenkist genoemd.

In de late middeleeuwen ontwikkelden Europese ambachtslieden een nieuw soort kist, namelijk met panelen in een raamwerk met pen en gat verbindingen. Hierbij werd dus geen lijm gebruikt en de panelen in het raamwerk konden enigszins bewegen. In de eerste helft van de 17e eeuw hadden kisten een groot frontpaneel.

De dekenkist in de gang van het museum.

Omdat kisten draagbaar moesten zijn, kwamen aan de zijkanten handgrepen. Ze werden immers voor waardevolle voorwerpen gebruikt, zoals dekens en kleding, die men in veiligheid moest kunnen brengen. Schatkisten werden voorzien van imposante sloten. Meubelkisten werden nog lange tijd gemaakt, ook na de komst van de ladekast, vooral op het platteland.

Boekenkist

Zo 'n kist zal gebruikt zijn bij de ontsnapping van Hugo de Groot uit Slot Loevestein in 1621 in een boekenkist. Met behulp van zijn dienstmeisje Elsje van Houweningen kwam er een eind aan een gevangenisstraf, die volgens de veroordeling levenslang had moeten zijn. Zijn vrouw Maria van Reigersbergen, die vrijwillig met hem was meegegaan in gevangenschap, werd nog eeuwenlang als het voorbeeld aangewezen van een goede en onvoorwaardelijk trouwe vrouw. Toch heeft zij hem bijna verraden door die avond geen kaars in zijn kamer aan te steken. Argwanend gingen bewakers kijken waarom zijn kamer zo donker was. De Groot was toen echter al op Spaans grondgebied en kon niet meer teruggehaald worden. Na zijn ontsnapping heeft hij nog 24 jaar geleefd. Meerdere musea beweren de bewuste kist in bezit te hebben, de kist in Museum Prinsenhof in Delft maakt nog de meeste kans de echte te zijn.....

Hugo de Groot 1583-1645

Ark van het Verbond

In de geschiedenis komen vele beroemde kisten voor. De beroemdste van allemaal is natuurlijk de kist van de Ark van het Verbond, het allerheiligste voorwerp voor de joden, waarin de stenen tafelen met de Tien Geboden bewaard werden. (1 Koningen 8:9, 2 Kronieken 5:10). Elders in de bijbel (Hebreeën 9:4) wordt beschreven dat in de kist, op bevel van God vervaardigd van acaciahout en overtrokken met bladgoud, ook de staf van Aaron en een gouden kruik met manna bewaard werden.

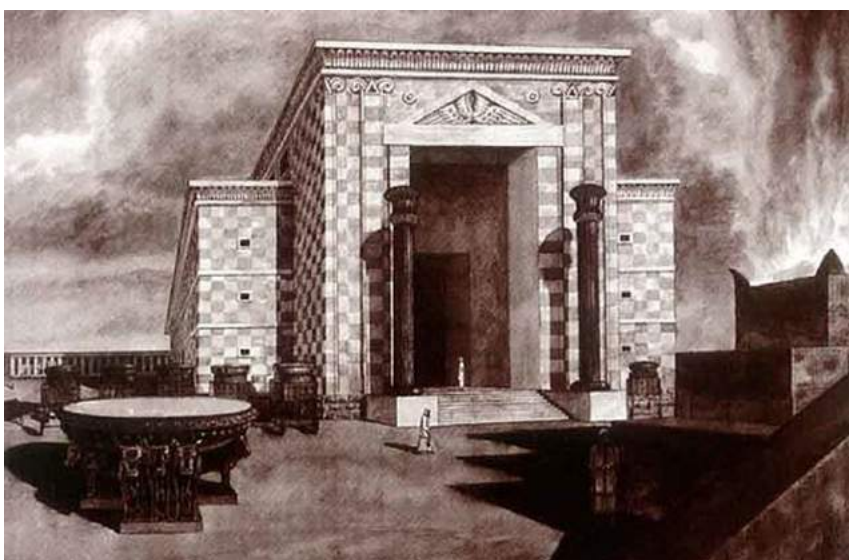
Koning David maakte Jeruzalem de hoofdstad van zijn rijk en bracht de ark over van de berg Sinaï. De kist werd bewaard in het Heilige der Heiligen van de tempel van Salomo in Jeruzalem.

Filistijnen

Volgens het Bijbelboek I Samuël roofden de Filistijnen eens de ark en zetten de kist in de tempel van hun god Dagon, als blijk van overwinning op de god Jahweh. Maar het beeld van Dagon viel hierna steeds om, en boog als het ware zo voor de God van de joden. Toen er ook nog allerlei rampen over de Filistijnen kwamen, was het pleit snel beslist: de kist werd gauw teruggegeven aan de Israëlieten.

De Ark van het Verbond wordt de tempel van Salomo in gedragen

Tempel van Salomo

Verwoeste tempel

De eerste tempel in Jeruzalem werd door de Babyloniërs verwoest in 586 v. Chr. In de nieuwe tempel die gereedkwam in 515 v. Chr. (en verwoest werd in 70 n. Chr.) heeft de Ark nooit gestaan. Volgens de meest gangbare theorie is de Ark vernietigd bij de Babyloniëse verwoesting.

Toch bestaan er nog steeds theorieën dat de Ark er nog is. Zo zou de kist bijvoorbeeld in een geheime ruimte in de buurt van of onder de Tempelberg verborgen zijn. Helaas mag daar niet gegraven worden. Er zijn ook mensen die beweren de Ark gevonden te hebben maar geen bewijs hiervan willen leveren omdat de tijd nog niet daar is... Volgens andere verhalen zou de ware Ark van het Verbond in Ethiopië bewaard worden, namelijk in de kathedraal in Aksum. Maar ook deze plaats is zo heilig dat er geen onderzoek mogelijk is.....

Kathedraal Onze Heilige Maria van Zion in Aksum

Jan Heestershuis

De twee kisten staan al jarenlang in de gang van het Jan Heestershuis. Ze zijn oud en hebben, voordat ze in het bezit van Jan Heesters kwamen, zeker andere eigenaren gehad.

Jan Heesters vond dat de oude kisten het gevoel versterkten in een historisch huis te wonen. Ze associeerden zijn gedachten wellicht met tijden van weleer, want in zijn eigen tijd veranderde er heel veel. Ook nu nog brengen de oude kisten ons op nieuwe gedachten aan voorbije tijden.

Anne- Marie Cornelissen

Ook dit jaar kunnen we rekenen op een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen. Daarvoor onze hartelijke dank.

De lezing van schrijver P.F. Thomése, die voor 18 mei gepland stond, wordt uiteraard uitgesteld tot een nader te bepalen datum.

Museum Jan Heestershuis
Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel
Tel: 073-54 92276

Door de corona-crisis heeft het museum voorlopig de deuren moeten sluiten.

Check website

www.museumjanheestershuis.nl voor de meest recente informatie.